

anm. af: Ole Togeby: Bland blot genrene

Gregersen, Frans

Published in:
Danske Studier

Publication date:
2015

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Gregersen, F. (2015). anm. af: Ole Togeby: Bland blot genrene. *Danske Studier*, 131-136.

själva kunskapsbegreppet. Här anknyter Rosenbeck till Londa Schiebinger som menar att det krävs en förändring av förståelsen av kunskap: »we need to solve the knowledge problem«. Avslutningsvis diskuterar Rosenbeck om genusforskningen förändrat vetenskapen. Det är uppenbart att genusforskningen skapat nya utgångspunkter för forskningen som att reproduktion och den privata sfären inte är mindre politiska eller viktiga än produktion och den offentliga sfären. Rosenbeck frågar sig vad som idag är det forskningskritiska och forskningsförändrande projektet och återkommer till Schiebingers bok *Has Feminism Changed Science?* Schiebinger efterlyser ett bredare kunskapsbegrepp, analys av konkreta exempel och större fokus på vetenskapliga texters retorik och vetenskapskulturer. Ett första steg i Danmark menar Rosenbeck vara att integrera genusperspektiv i den obligatoriska undervisningen i vetenskapsteori. Forskare måste också vara inställda på att göra upp med en snäv syn på vetenskap och öppna sig för det omgivande samhället. Ökade tvärvetenskapliga samarbeten kommer att gynna integreringen av genusperspektiv. Diversitet främjar kvalitet konstaterar Rosenbeck till slut och pekar på att det finns behov av modernisering och demokratisering av vetenskapen. Det är lätt att hålla med Bente Rosenbeck även om hennes konklusioner är väl kända och hittills inte lett till de förändringar hon efterlyser.

Som konstaterades i inledningen famnar Bente Rosenbecks studie över breda fält och det krävs hennes gedigna bakgrund för att klara ett sådant projekt och dessutom genomföra det på ett så övertygande sätt. Framställningen är väl disponerad och de olika delarna kompletterar varandra och resonemangen förs hela tiden framåt. Som genusforskare har jag påmint om föregångare och den feministiska vetenskapskritik som utgör förutsättningen för dagens teoridiskussioner. Bente Rosenbecks bok är i sig en del av jämställdhetsarbetet och integreringen av genusperspektiv. Den borde göras till obligatorisk läsning på kurser i vetenskapsteori.

Margaretha Fahlgren

Ole Togeby: Bland blot genrerne – ikke teksterne! Om sprog, tekster og samfund. Samfundslitteratur, København 2014. 300 s. inkl. modeloversigter, litteraturliste og et genreleksikon, 298 kr. (vejl.). ISBN: 978 87 593 1483 8.

En anmeldelse er en teksttype. For teksttyper gælder særlige regler som differentierer dem fra hinanden. En anmeldelse, for nu at tage et læseren netop nu nært-

stående eksempel, skal fx indeholde en *varedeklaration*, dvs. en redegørelse for den tekst eller det objekt/værk der anmeldes, og en afsluttende *evaluering*. De to dele er konstituerende for de følger af tekstens funktion: den skal både oplyse og vurdere. Men først nogle baggrundsoplysninger.

Ole Togeby er professor i dansk sprog ved Aarhus Universitet. Han disputerede på det store værk om pragmatisk tekstteori, *PRAXT* (1993), har siden skrevet en grammatik (*Fungerer denne sætning?* (2003)) og har senest arbejdet intenst med skriveundervisning. Centralt står en bestræbelse på at få to dele af danskfaget til at hænge sammen, sige noget til hinanden, frugtbar gøre hinanden, nemlig en funktionel-pragmatisk sprogbeskrivelse og en typologisk-sociohistorisk tekstbeskrivelse. I denne bog kulminerer felttoget for så vidt som han udfolder samspillet i en omfattende og indholdsmættet fremstilling som strækker sig fra det mindste, dvs. morfemerne, til det største, dvs. teksttypen. Fremstillingen er båret af et enormt, i nogle henseender forskerlivslangt, forarbejde som her kun meddeles i form af resultater påvist i en række genkommende eksempeltekster. Bogen er, står der på bagsiden, »henvendt til studerende ved de humanistiske uddannelser på universiteterne, men er på grund af sin alsidighed samtidig orienteret mod alle fag der behandler og arbejder med tekster, samt en ideel grundbog til lærere på ungdomsuddannelser hvor genrer og tekstarter spiller en stadig større rolle – også ved eksaminerne.« Det er en spøjst tekst fordi den begynder med en meget bred målgruppe for så at udvide denne til det hartad uoverskuelige – og så til allersidst trækker det hårdestslående salgsargument: eksamen! Teksten er for så vidt berettiget som bogen meddeler en mængde indsigter om sagprosattekster som man næsten ikke kan finde andre steder, og under alle omstændigheder ikke kan finde samlet ud over i denne tekst. Alligevel er der noget i intentionen der skurrer: Kan alle dem der arbejder med tekster, virkelig forstå den sådan som den foreligger?

Bogen er opdelt i fem afsnit markeret med romertal. I afsnit I præsenteres 'Modellen' i to afsnit (markeret med A og B) som tilsammen fylder ca. 40 sider (s. 11-48). Derefter følger det sociologiske afsnit om 'Sproglige handlinger i samfundet', opdelt i 4 afsnit (s. 49-96). Langt det fyldigste afsnit er imidlertid det tredje, betitlet 'Sprog og stil i tekster'. Over mere end 100 sider gennemgås først byggestenene i tekster, fremstillingsformerne, derefter sammenhængsformer mellem udsagn og afsnit og kompositions mønstre og der slutes af med en række stilistiske træk. Et kort afsnit om kognitive processer (s. 211-226) indleder den afsluttende del og efterfølges af et ligeledes temmelig kort afsnit om 'Tekstarter og teksttyper' hvor de karakteriseres ud fra et historisk og sociologisk synspunkt, samt et sprogligt-funktionelt. I en ultrakort kagebog, 'Genreanalyse i 5 trin' skan-

deres bogens tema som en analysestrategi over 1 side som så til gengæld efterfølges af en samlet gentagelse af de yderst gennearbejdede diagrammer og figurer som altid pryder Ole Togeby's bøger (s. 263-68). Så er der litteraturlisten, men som bonus er der et yderst gennearbejdet *genreleksikon* med interne henvisninger og i alt 83 opslagsord (hvoraf dog nogle som nævnt blot leder læseren videre til en anden artikel) (s. 275-300). Det er måske her man kan se at der tages hensyn til læsere uden de mange sproglige forudsætninger (som dog mindst talt vil gøre tilegnelsen lettere). Under alle omstændigheder er det en stor fordel i en didaktisk tekst med en så bred målgruppe at have mange indgange: Man kan bruge bogen som lærebog ved at læse den fra den ene ende til den anden, eller man kan bruge den som håndbog og slå op først i genreleksikonnet for så at opsøge de dybere analyseafsnit ved hjælp af den klare indholdsfortegnelse og på den måde få uddybet emnet.

Modellen demonstreres lige på og hårdt fra begyndelsen: Tekstarter er krystallisationspunkter for fire i princippet selvstændige fænomener eller niveauer i analysen: Definitionen lyder (s. 11):

En tekststart er en historisk udviklet type af tekster med normer for hvilke emner og med hvilke sproglige former man hensigtsmæssigt kan udføre sociale handlinger, således at teksten passer som en nøgle i en lås til den konkrete situation.

Denne definition rummer alle de centrale elementer som enhver genreteori må forholde sig til: hvad tekster handler om (emne), hvordan de gør det (sproglige former), hvad de skal tjene til eller hvilken funktion de har (hensigtsmæssighed) og hvad de gør (sociale handlinger). Det er en elegant sammenfatning, og den rummer en bekendelse til et brugsbaseret funktionalistisk syn på sprog som står i modsætning til det der har behersket sprogteorien i den chomskyanske periode som nu sikkert er ved at være til ende.

Der skelnes mellem praktiske tekster og fiktive, her kaldet skønlitteratur. Det er baggrunden for titlens leg med Derridas genrelov. Det er ikke bare i orden, men nærmest lovmæssigt velbegrundet, at man i fiktionstekster leger med at blande de mange forskellige tekstarter, således Peter Seebergs mindeværdige mime af nekrologen (til overmål fra 'de Bergske blade') som gennemgås indsigtsfuldt s. 241f. Gennemgangen af mimen giver netop yderligere indsigt ved at efterfølge en regulær gennemgang af nekrologen som praktisk tekst. Men det er hverken muligt eller hensigtsmæssigt at blande de praktiske tekstarter for det er muligheden af at skelne mellem hvad de enkelte tekster skal (opnå/etablere/fungere som) der får

samfundet til hænge sammen (s. 55). De skal faktisk være forskellige på netop de karakteristiske måder som bogen så tænksomt afdækker, for: »Hvis man [...] ikke kan skelne mellem de sproglige handlingers typer, virker de sociale institutioner ikke« (ibid.). Det betyder at der er én logik hvor tekster er socialt aktive og konstituerende (praktiske tekster), og en anden hvor det hele er 'på skrømt'. Selv om Togeby får skellet til at fungere fint som formskel i bogens væsentligste afsnit, er jeg skeptisk over for et så jernhårdt skel fordi der løbende sker fiktivisering (dvs. at tekstarter blandes) både inden for journalistik og inden for reklameverdenen hvor man vel måtte tale om praktiske tekster hvis jeg ellers forstår skellet ret. Jeg tror at der oven på den basale pointe at der er funktioner som kun kan opfyldes af ytringer eller tekster der har en bestemt struktur (og at det er derfor de har den), findes en metabevisthed som styres af det Togeby kalder tærskeltekster (Genettes paratekster): Hvis der er pause i fodboldtransmissionen, er det jeg ser ergo en reklame – og så kan den nok så meget forsøge at sælge kaffe ved at efterligne Buñuels formsprog.

Som Togeby selv gør opmærksom på, forsøger han i bogen at 'give et overblik over hele feltet' (det felt der behandler tekster i almindelighed). Det er dog min vurdering at bogen vil have størst virkning på dem der savner et overblik over alle de tekster der netop ikke tilhører den voksende gruppe af fiktive tekster, dvs. de praktiske tekstarter. Det er al ære værd at Togeby også behandler fiktive tekster, men dels er det han siger om dem mindre interessant (og meget traditionelt) end det han siger om sagprosaetekster, dels er der skrevet bindstærke værker (også på dansk) om de litterære genrer mens de ikke-fiktive tekster er faldet mellem to stole. Der er grund til at uddybe dette: I danskfaget markerede ankomsten af den såkaldte pragmatiske analyse (og ankomsten til lingvistikken af disciplinen *pragmatics*) i løbet af 1960'erne en interesse også for nutidige ikke-kanoniserede nonfiktive tekster. Argumentet var dengang at disse tekster i højere grad indgik i samfundets struktur og derfor egnede sig til at aflæse dettes ideologi. Det spillede sikkert også en rolle at den slags profane tekster er betydelig mere udbredt uden for universitetet end man skulle tro når man ser på hvilke tekster der studeres på det.

Togebys bog placerer sig i denne strømning men adskiller sig afgørende fra de tidlige behandlinger ved at integrere den formelle viden som lingvistikken har opsamlet i de discipliner der netop *ikke* var pragmatik men blev ved med at studere isolerede sætninger. Bindeleddet mellem de to dele er naturligvis udviklingen af en tekstlingvistik der ser ud over sætningsgrænsen, og det er da også her(fra) Togebys bog bringer en imponerende viden, og en imponerende sammenhængende viden, til festen. Det lykkes i det store midterste afsnit om 'Sprog og stil i tekster' at få navngivet og typificeret fremstillingsformer (hvorved Togeby forstår tekst-

lige elementarhandlinger – det har der været en længere diskussion om blandt skriftlighedsforskerne) som forbindes med særlige konnektionsformer som så resulterer i tekstarter. Men typificeringerne kan også bruges i inddelingen af typiske kompositionsmonstre og stiltræk så det traditionelle skel mellem objektiv og subjektiv stil får ny mening ved at blive forbundet med de to poler i Bühlers tresidede model (henholdsvis emnet/sagen og afsenderen/skriveren), måske endda i så høj grad at 'objektiv stil' bliver til en reel mulighed (i figuren s. 201) hvor andre givetvis ville lægge vægt på at virkeligheden altid anskues fra et bestemt sted. Togeby undgår at abonnere på en så naiv realisme ved i teksten at tale om positionering, og så er vi straks på hjemmebane igen blandt de moderate konstruktionister som John Searle.

Searle spiller en stor rolle hele vejen igennem bogen. Det er ikke tilfældigt at da Searle vist nok for første og eneste gang var i Danmark, var det Ole Togeby der inviterede ham. Lyset i foredragssalen gik ud og som den fødte showmand Searle også er, lagde han mærke til hvornår elektrikerne var færdige og indtog talerstolen på rette tidspunkt med et 'Let there be light'. Og se, det blev der. Således er denne tekst også oplyst af Searles tanker om *direction of fit* tvangfrit og frugtbart kombineret med relevanteori i traditionen fra Grice.

De svagheder jeg ser i denne ellers så rige bog er sikkert nogle som kun andre talesprogsforskere vil se. Det der står om talesprogsgenrer, er minimalt og sammenhængen mellem de Bakhtinske talesprogsgenrer og de skriftlige bliver ikke tematiseret. Det generer mig også at et helt (udmærket) afsnit om nekrologer bliver gentaget ordret (s. 206 f. og s. 232 f.), men det hænger nok sammen med at jeg faktisk synes det er uklart hvornår Togeby formidler resultaterne af en analyse og hvornår han giver opskriften på hvordan man kan opnå dem. Bogen bliver mere analytisk til sidst, men i begyndelsen (ja, de første to hundrede sider) bliver vi positioneret som elever i en foredragssal. Vi får resultaterne men ikke metoden, og der er ikke lagt op til at vi skal prøve selv. I stedet læser vi med over skulderen på mesteren. Det er en meget didaktisk bog men meget lidt præget af nyere didaktisk tænkning som understreger selvaktivitet.

Bogen igennem analyseres en Århushistorie, den samme Århushistorie. Men bogen er selv en Århushistorie. Kun i Århus har der været et så frugtbart miljø for at udvikle det der hverken er lingvistik eller ren litteraturvidenskab men netop tekstvidenskab, dvs. en almen teori for alle former for tekster med ligelig og stadig hensyntagen til deres historie, deres strukturelle ejendommeligheder og deres samfundsmæssige funktion. Man kan savne en dybere overvejelse over medialiseringens rolle så alle tre dimensioner af faget kunne kobles sammen, men det ville være rent ud sagt utaknemligt. Med denne bog får vi et indblik i hvor rigt faget dansk kan være hvis det opfattes som et tekstvidenskabeligt projekt hvor alle dele af faget

samarbejder, ikke sådan at alle skal lave analyser på samme måde men sådan at de analyser der faktisk laves, kan tale sammen fordi de om ikke selv bruger så i hvert fald minimalt kender til, det metasprog de andre anvender. På denne måde er der skabt et rum for en danskfagets løbende samtale. Det er jo de samme studerende der går til litteratur og sprog. Bare rigtig mange af dem læser denne bog!

Frans Gregersen

Sanni Nimb m.fl.: Den Danske Begrebsordbog, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2014, 1397 s. Udgivet i Kommission på Syddansk Universitetsforlag. ISBN 978 87 7533 031 7.

For de fleste er den typiske ordbog en alfabetisk ordnet samling af ord med deres betydninger og/eller oversættelser til et fremmedsprog. Ordbogen svarer således på spørgsmålet: Hvad betyder? Man går fra ord til verden. I begrebsordbøger går man den modsatte vej idet man tager udgangspunkt i emner og oplyser hvordan man taler om dem. Begrebsordbogen svarer altså på spørgsmålet: Hvordan siger man? Den emnemæssige ordning af ord i et sprog har flere hundrede år på bagen, i dansk sammenhæng finder man emneordning af ord allerede i flere af de latinskdanske vokabularer fra det 16. århundrede. I fagsproglig leksikografi er det en fast praksis at opstille begrebssystemer for de enkelte faglige områder.

Den første mere udførlige begrebsordbog over dansk almensprog er Harry Andersens: *Dansk Begrebsordbog* fra 1945, der byggede på omfattende forstudier af Viggo Petersen. Denne ordbog har nu fået sin afløser i form af *Den Danske Begrebsordbog*. Og hvilken afløser! Med sine 1397 sider, sine 3,1 kg og over 100.000 ord og udtryk giver ordbogen et fantastisk overblik over ord og udtryk i nutidsdansk – et nutidsdansk som næppe beherskes af nogen enkelt dansktalende. Foruden hovedredaktøren har der da også været fire redaktører beskæftiget med udarbejdelsen.

Bogen er struktureret i et antal afdelinger: Først Indledning og Brugervejledning, dernæst en systematisk del indledt af en oversigt over de 888 emnegrupper som er hierarkisk grupperet i 22 kapitler med fra 17 til 70 afsnit, derefter de 100.000 danske ord og udtryk fordelt i de 22 kapitlers tematiske afsnit, og endelig et alfabetisk indeks over alle ord og udtryk med oplysning om deres plads(er) i den systematiske del. I det enkelte emneafsnit er det overordnede princip de fem ordklassebetegnelser: substantiver, verber, adjektiver, adverbier og øvrige. Ord og udtryk i den enkelte ordklasse er ordnet i betydningsbeslægtede grupper indledt af